

## МЕТОДИ ТА ФУНКЦІЇ НАУКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕДУРНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Миколенко О. І.

Наука, як відомо, може розглядатися у двох значеннях: як система знань і як певна сфера діяльності, що спирається на знання й породжує його у процесі відбиття дійсності. Про науку адміністративного процедурно-процесуального права зазначимо, що вона сьогодні здебільшого існує як пізнавальна діяльність, спрямована на узагальнення, систематизацію й переосмислення практичного та теоретичного досвіду, накопиченого у сфері адміністративних процедурно-процесуальних відносин, а також на подальший їх розвиток.

Щоб науку адміністративного процедурно-процесуального права розглядати як систему знань, необхідно, щоб у неї був не тільки свій предмет дослідження, а й єдина (базова) термінологія і методологія. Методам та функціям науки адміністративного процедурно-процесуального права присвячено в юридичній літературі обмаль праць. Лише поодинокі наукові роботи торкаються цих питань (О.В. Кузьменко, Т.О. Гуржій) [1, 21- 22]. Тому основною метою написання статті є визначення понять та видів методів і функцій адміністративного процедурно-процесуального права.

Якщо предмет науки адміністративного процедурно-процесуального права відповідає на питання: яку сферу правового життя вивчає ця наука, то метод вказує на те, яким чином вона це робить [2]. Взагалі метод пізнання є прийомом, способом вивчення дійсності та отримання про неї інформації - об'єктивних знань.

Науковий метод передбачає:

- досить стійку і чітку систему категорій, що служать координатами наукового мислення;
- певну систему ідеалів, на які орієнтуються у своїй діяльності вчені;
- систему норм наукового пізнання, що потребують обґрунтованості наукового знання, його логічної послідовності тощо;
- специфічне обрання способів обґрунтування набутого знання;
- ряд загальних регулятивних принципів, відповідність яким є бажаною, але не обов'язковою;
- особливі, специфічні для кожної наукової дисципліни правила адекватності;
- особливі принципи впорядкування або ієрархізації, різноманітних тлумачень істини, типів наукових теорій, застосовуваних у науці прийомів обґрунтування, видів наукового пояснення тощо;
- використання певних філософських уявлень про світ, що дозволяють з'ясувати філософські підстави науки й використовувати метафізику в аналізі поширення й розвитку наукового знання;
- певні зразки успішної дослідницької діяльності в конкретній сфері [3, 39].

Метод науки адміністративного процедурно-процесуального права, а точніше методи, є шляхами вивчення цієї матерії, способами пізнання адміністративного процедурно-процесуального права, засобами отримання про нього нових знань. Крім цього, під методами науки адміністративного процедурно-процесуального права слід розуміти способи упорядкування матеріалу, його логічного розміщення для подальшого більш гли-

© О.І. Миколенко, 2009

бокого та різноманітного дослідження.

Питання про поняття і структуру методології правознавства є дискусійним і недостатньо вирішеним. В юридичній літературі широко використовують такі терміни, як "методологічні основи теорії", "методологія", "метод правової науки", "засади пізнання держави і права", "прийоми наукового дослідження", "методика" і ін. Саме поняття методології по-різному трактується й у філософії. Під ним розуміють сукупність методів пізнання і перетворення дійсності; вчення про ці методи [3, 37-38]; прийоми, засоби пізнання та їх теорію в сукупності; систему засад і способів організації людської діяльності тощо. У тому чи іншому вигляді ці підходи віддзеркалені в інших науках, зокрема у правознавстві. Проте іноді методологію ототожнюють з філософією, попри те, що з наукової точки зору це невіправдано, оскільки філософія є теоретико-світглядним і методологічним осередком у системі загальних методів пізнання буття і вже через це не охоплює методологію повністю, оскільки остання включає і не філософську частину [5, 24].

Функціональне призначення методології полягає в обслуговуванні будь-якого наукового пошуку, оскільки вона є загальнонауковим феноменом, створеним у результаті синтезу загального пізнання. Методологія правознавства не має якихось принципових відмінностей від загальної наукової методології, але як її різновиду їй притаманна специфіка, зумовлена особливостями предмета юридичної та практичної науки. Вчені не можуть дійти єдиної думки в питанні про те, які методи належить до загальнонаукових, а які-до спеціальних методів дослідження. Крім того, відсутня термінологічна визначеність щодо назви цих груп методів. Зокрема, ті методи, що були обґрунтовані в рамках філософії, називають "загальними", "всезагальними" і т. п.; методи, що спочатку були сформульовані певною галузеву наукою, а потім стали широко застосовуватися іншими науками, називають "загальнонауковими" чи "спеціальними"; методи ж, що використовуються винятково в юридичній науці, називають "спеціальними" [5, 25].

Отже, методологія науки адміністративного процедурно-процесуального права є системою особливих методів - ідей, принципів, прийомів, способів дослідження загальних закономірностей становлення та розвитку правових явищ, що складають предмет науки.

Методи науки адміністративного процедурно-процесуального права можна поділити на загальні, загальнонаукові та спеціальні. До загальних методів науки адміністративного процедурно-процесуального права належать:

1. Метод діалектичної логіки, тобто метод логічного переходу від простого до складного, від абстрактного до конкретного. Згідно із цим методом пізнання відбувається у два етапи. На першому етапі пізнання об'єкт сприймається як певне нероздільне ціле. На другому, за допомогою аналізу, об'єкт пізнається по конкретних частинах. Отже відбувається рух від менш змістовного до більш змістовного знання [4, 14]. Наприклад, наука адміністративного процедурно-процесуального права повинна починатись з історії виникнення та становлення адміністративного процедурно-процесуального права як

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ  
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС

комплексного утворення в системі права України. Лише потім повинні вивчатись дедалі більш складні поняття та явища. Наприклад, такі як “механізм адміністративного процедурно-процесуального регулювання” чи “адміністративний процедурно-процесуальний режим” тощо.

2. Метод (принцип) єдності логічного і історичного. Суть історичного методу полягає в тому, що історичний розвиток адміністративного процедурно-процесуального права відтворюється в повному обсязі, як з урахуванням усіх випадковостей, особливостей, що спотворюють об'єктивну логіку розвитку, так і з усім позитивним, що накопичено історичним досвідом. При логічному дослідженні адміністративного процедурно-процесуального права слід відволіктись від усіх випадковостей, окремих фактів, особливостей, незначного, тобто теоретично відтворити об'єкт у сутнісних, закономірних зв'язках, показати необхідне - загальне та часткове - у ході розвитку того чи іншого явища. Метод єдності логічного і історичного є методологічною основою дослідження як закономірностей виникнення і розвитку адміністративного процедурно-процесуального права, так і закономірностей його формування як комплексного утворення в системі права України.

Загальнонаукові методи - це прийоми, що не охоплюють всього наукового пізнання, а застосовуються лише на окремих його етапах, на відміну від загальних методів. До основних загальнонаукових методів науки адміністративного процедурно-процесуального права належать.

1. Аналіз - умовний розподіл складного правового явища на окремі частини, що дає можливість поділити предмет дослідження на складові.

2. Синтез - припускає дослідження правового явища шляхом умовного об'єднання його складових. Аналіз і синтез, як правило, використовуються спільно.

3. Конкретно-історичний метод допомагає дослідити специфіку правового явища в конкретний історичний період, простежити динаміку його розвитку. Наприклад, дослідити особливості створення, правового регулювання та функціонування адміністративної юстиції у другій половині XVIII та на початку XIX ст. ст. на землях України чи розвиток законодавства про звернення громадян у радянські часи тощо.

4. Системно-структурний (системно-функціональний) метод, що припускає, що всі правові явища розглядаються як елементи системи [5, 27]. Наприклад, у межах науки адміністративного процедурно-процесуального права цей метод широко використовується при дослідженні таких правових явищ як система права України, система та структура адміністративного процедурно-процесуального права, структура адміністративного процедурно-процесуального режиму, структура механізму адміністративного процедурно-процесуального регулювання, структура адміністративного процесу тощо. Системно-структурний метод дослідження дозволяє не просто визначити системи чи структури правового явища, а й пізнати особливості взаємодії цих елементів.

5. Конкретно-соціологічний метод дозволяє за допомогою анкетування, інтерв'ювання, спостереження та інших прийомів отримати дані про адміністративне процедурно-процесуальне право. Він використовується для виявлення ефективності впливу адміністративних процедурно-процесуальних норм на суспільні відносини, виявлення суперечностей між законодавством та потребами

суспільства. Шляхом проведення соціологічних прийомів робляться відповідні висновки про характер та результативність правової політики, що здійснюється владними структурами держави [6, 14]. Наприклад, результати соціологічного опитування громадян щодо ефективності діяльності адміністративних судів дозволять виявити прогалини в чинному законодавстві України та недоліки в правозастосовній діяльності адміністративних судів.

6. Статистичний метод дає можливість отримати кількісні показники тих чи інших державно-правових явищ, що масово повторюються. Наприклад, кількість справ про адміністративні правопорушення, що були розглянуті судами за певний період, кількість адміністративних справ, що були розглянуті адміністративними судами за певний період, тощо. Статистичні дослідження мають три стадії: збирання статистичного матеріалу, об'єднання його за певним критерієм та обробка. Перша стадія дослідження полягає в реєстрації певних явищ, що мають державно-правову значимість (правопорушення, звернення, рішення і т.п.). На другій стадії ці явища класифікуються за певними властивостями і на заключній стадії робляться оціночні висновки щодо досліджуваних явищ (прогрес чи регрес, зростання чи зменшення тощо).

7. Порівняльно-правовий метод припускає зіставлення юридичних понять, явищ і процесів та виявлення між ними подібностей чи розходження. Порівняння дає можливість класифікувати державно-правові явища, з'ясувати їх історичну послідовність, генетичні зв'язки між ними. У науці адміністративного процедурно-процесуального права цей метод використовується при дослідженні таких правових явищ, як “адміністративно-правова процедура” та “адміністративний процес”, “система права” та “система законодавства”, “механізм правового регулювання” та “правовий режим” тощо.

8. Формально-юридичний метод дає можливість визначити юридичні поняття (наприклад, “адміністративно-процесуальна форма”, “адміністративне провадження”, “метод адміністративного процедурно-процесуального регулювання” тощо), виявити їх ознаки, здійснити класифікацію, тлумачити зміст правових приписів і т.п. Цей метод полягає в дослідженні спеціальними юридичними прийомами категорій, що використовуються у праві. Це дає можливість з'ясувати уявити та пояснити положення чинного законодавства для досягнення цілей правотворчої та правозастосовної діяльності.

Спеціальні методи - це прийоми, що ґрунтуються на досягненнях суспільних та технічних наук: моделювання, математичний, кібернетичний та ін.

1. Метод моделювання - це уявне створення моделей державно-правових явищ і маніпуляція із цими моделями. Цей метод спрямований на пошуки оптимальних варіантів вирішення конкретних проблем [7, 19]. Наприклад, цей метод широко використовувався вченими, які свого часу пропонували шляхи реформування судоустрою України та створення системи спеціальних судів - адміністративних судів.

2. Математичний метод - це прийоми оперування з кількісними показниками. Сьогодні математичні методи застосовуються не тільки у криміналістиці чи судовій експертизі, а й при кваліфікації адміністративних проступків, при заміні одного адміністративного стягнення на інше тощо.

3. Кібернетичний метод - це прийом, що дає можливість за допомогою системи понять, законів і технічних засобів кібернетики пізнати державно-правове явище. Можливості кібернетики не зводяться лише до її

## Правове забезпечення адміністративної реформи

технічних засобів (комп'ютерів і т.п.). Цей метод полягає також у використанні понять, що допомагають глибше зрозуміти державно-правові явища ("управління", "інформація", "зворотній зв'язок" і т.п.).

Як правило, при характеристиці певної юридичної науки виникає питання про визначення її функцій [8, 25-31; 4, 12-13]. По суті поняття "функція" є єдністю трьох самостійних понять - цілі, засоби досягнення цих цілей та результат, що був отриманий і який повинен відповідати поставленим цілям. Якщо результат не відповідає поставленим цілям, то функція вважається нереалізованою.

Функція - це та діяльність, той вплив, що повинна здійснювати та чи інша система (держава, право, державний орган, наука, теорія тощо), щоб вирішити поставлені перед нею завдання, досягти своїх цілей [9, 27]. Із цих позицій можна говорити про наступні функції науки адміністративного процедурно-процесуального права: 1) теоретична; 2) законодавча; 3) практично-прикладна; 4) навчальна.

Теоретична функція полягає у формуванні змісту науки адміністративного процедурно-процесуального права, її категоріального апарату, відбувається її становлення та розвиток. Ця функція полягає також у поповненні науки новим про адміністративні процедурно-процесуальні явища. Законодавча функція полягає в накопиченні теоретичного матеріалу та досвіду практики для формування в законодавстві відповідних адміністративних процедурно-процесуальних положень. Практично-прикладна функція полягає в тому, щоб за допомогою загальних уявлень про адміністративні процедурно-процесуальні явища надавалися певні орієнтири в діяльності правозастосувачів, а також пояснення, тлумачення та рекомендації учасникам адміністративних процедурно-процесуальних відносин.

Навчальна функція полягає в тому, що наука адміністративного процедурно-процесуального права повинна стати науковою базою для відповідних навчальних дисциплін та базою для наукового розвитку молодих учених.

На підставі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. Методологія науки адміністративного процедурно-процесуального права є системою особливих методів - ідей, принципів, прийомів, способів дослідження загальних закономірностей становлення та розвитку правових явищ, що складають предмет науки. Ці методи умовно можна поділити на загальні, загальнонаукові та спеціальні.

Функція науки адміністративного процедурно-процесуального права - це той вплив, що здійснює наука при вирішенні поставлених перед нею завдань та при досягненні своїх цілей. Серед функцій науки адміністративного процедурно-процесуального права можна виділити теоретичну, законодавчу, практично-прикладну і навчальну функції.

### Література

1. Кузьменко О.В., ГуржійТ.О. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник / За ред. О.В. Кузьменко. - К.: Атіка, 2007. - 416 с.
2. Сырых В.М. Метод правовой науки: основные элементы, структура. - М.: Юрид. лит., 1980. - 176с.
3. Ивин А.А. Современная философия науки. - М.: Высшая школа, 2005. - 592 с.
4. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. - Х.: Консум, 2000. - 704 с.
5. Теорія права і держави: Підручник / А.С. Васильєв, В.В. Іванов, І.С. Канзафарова; Під заг. ред. А.С. Васильєва. - Х.: Одиссей, 2007. - 448 с.
6. Теория государства и права: Учебник / А.В. Малько, Д.А. Липинский, Д.В. Березовский, А.А. Мусаткина; Отв. ред. А.В. Малько. - М.: КНОРУС, 2006. - 400 с.
7. Теория государства и права: Учебник / Под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лучина, Б.С. Эбзеева. - М.: ЮНИ-ТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. - 640 с.
8. Общая теория права: Учебник / Ю.А. Дмитриев, И.Ф. Казьмин, В.В. Лазарев, О.Э. Лейст, А.В. Мицкевич, В.В. Оксамытный, А.С. Пиголкин, Т.Н. Рахманина, А.Х. Саидов, М.С. Студеникина, В.М. Сырых, Под общ. ред. А.С. Пиголкина. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Изд-во МГТУ им. Баумана, 1996. - 384 с.
9. Протасов В.Н. Основы общеправовой процессуальной теории: Монография. - М.: Юрид. лит., 1991. - 144 с.

*Миколенко О. І.  
кандидат юридичних наук, доцент, доцент Одеського  
національного університету ім. 1.1. Мечникова **Надійшла  
до редакції 28.01.2009***